

MƏKTƏBDƏ ƏMƏK TƏRBIYƏSİNİN MƏQSƏDİ VƏ MƏZMUNU

Sevil Cəfərova,

*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin
Ağcabədi filialının Pedaqogika, psixologiya və
onların tədrisi texnologiyaları kafedrasının baş müəllimi
e-mail: seva.jafarova.69@mail.ru*

UOT: 37.01

Xülasə. Tərbiyə işinin mühüm tərkib hissələrindən biri olan əmək tərbiyəsi məktəbin tərbiyə işi sistemində mühüm yerlərdən birini tutur. Onun yüksək nəticəyə malik olması əmək tərbiyəsinin məqsədinin düzgün dərk edilməsindən, onun mahiyyətinin təlimalanlara aşılmasından və bu sahədə işlərin düzgün təşkili və aparılmasından çox asılıdır.

Əmək tərbiyəsinin məzmununa əməyin bir sıra formaları daxildir. Tədris əməyi, ictimai faydalı əmək, məhsuldar əmək kimi əmək növləri üzrə aparılan işlər bir kompleks təşkil etməli və təhsilalanlarda əməyə düzgün münasibət, əməksevərlik və bir sıra bacarıq və vərdislərin formalaşdırılmasına səbəb olmalıdır. Məqalədə bu məsələlərə aydınlıq gətirilmiş və əmək tərbiyəsinin düzgün aparılmasının bir sıra şərtləri öz əksini tapmışdır.

Açar sözlər: əmək tərbiyəsi, fəaliyyət, məzmun, şərait, mədəniyyət.

Key words: labor education, activity, content, condition, culture.

Ключевые слова: трудовое воспитание, деятельность, сущность, условие, культура.

Əmək qədim zamanlardan insanların psixi və mənəvi inkişafının mühüm əhəmiyyət kəsb edən vasitəsi olmuş və hazırda da bu funksiyanı daşıyır. Görkəmli Azərbaycan şairi Nəimi yazırdı ki, əməyi sevib çalışmayan insan deyil. Axı, əmək insanın özüdür. Bu baxımdan məktəbdə təhsilalanların əmək tərbiyəsinə xüsusi diqqət verilməsi olduqca əhəmiyyətlidir. Şagirdlərin əmək tərbiyəsinin düzgün təşkili onların “müstəqil həyat və peşə seçiminə hazırlanması... texniki vasitələrdən sərbəst istifadə etməsi... iqtisadi biliklərin əsaslarına yiyələnməsi” [1, s. 29] baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Əmək tərbiyəsi öyrənənlərin gələcək

həyat təminatı üçün vacib olduğu kimi, eyni zamanda onların bir şəxsiyyət kimi formalaşmasına da əsaslı təsir göstərir. Onlarda əməksevərlik, əməyə, əmək adamlarına hörmət və məhəbbət, əməyə dəyər kimi yanaşma, düzgünlük, doğruluq, halallıq və s. kimi bir sıra mənəvi keyfiyyətlərin formalaşmasına da səbəb olur. Çətinliklərdən qorxmamaq, maneələri dəf etmək, müstəqil qərar qəbul edə bilmək, hədəflərə çatmaq üçün dözümlülük, mətinlik kimi keyfiyyətlərin inkişafına, eyni zamanda gələcək həyat yollarının, peşə seçiminin düzgün müəyyənləşdirilməsinə təsir edir. Görkəmli rus pedaqoqu K.D.Uşinski yazırdı: “Əməyin yalnız daxili, mənəvi yaradıcı qüvvəsi insan ləyaqətinin

və bununla birlikdə əxlaq və xoşbəxtliyinin mənbəyini təşkil edir” [5, s. 55]. Ona görə də məktəbdə və ailədə gənc nəslin əmək tərbiyəsinə xüsusi önəm verilməli, ona diqqətlə yanaşılmalı və bu istiqamətdə aparılan işlərdə bir sıra amillər nəzərə alınmalıdır.

Təhsilalanlarda əmək fəaliyyətinə fiziki və intellektual tələb olmalı, məcburi xarakter daşımamalı, təhsilalanlarda ona maraq, həvəs və motivlər formalaşdırılmalıdır. Eyni zamanda əmək primitiv olmamalı, əyləncə xarakterli deyil, texniki xarakter daşımalı, məktəblilərin texniki təfəkkürünün formalaşdırılmasına təsir göstərməlidir. Texniki təhsil təhsilalanları ümuməmək bacarıqları ilə silahlandırır, onlarda əməyə yaradıcı münasibət formalaşdırır, həm də gələcək peşə seçiminə kömək edir. Ona görə də məkləbli əməyinin texniki xarakter daşmasına xüsusi diqqət verilməli və buna şərait yaradılmalıdır. Məktəbdə bu istiqamətdə resursların yaradılmasına və onlardan səmərəli istifadə edilməsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Məktəblilərin əmək tərbiyəsi ailədə, təhsil müəssisəsində aparılan tərbiyə işi sistemində mühüm yer tutur. Bu, onlarda əmək borcu haqqında təsəvvürlərdən başlayır və getdikcə dərinləşir, əmək məzmunlu bacarıq və vərdişlərin yaranmasına səbəb olur. Ailədən başlanan tərbiyə işi məktəbdə daha da genişlənir, dərinləşdirilir və elmi xarakter alır. Ona görə də hər bir valideyn, müəllim əmək tərbiyəsinin məqsədini düzgün dərk etməklə, təhsilalanlarda onun tərbiyə edilməsinə və tərbiyə işi sistemində bu istiqamətdə işlərin aparılmasına mühüm əhəmiyyət verməlidirlər.

Məktəbdə təhsilalanların əmək tərbiyəsinin bir çox məqsədləri vardır. Bunlar əsasən aşağıdakılardan ibarətdir:

– *təhsilalanlara əməyin həyat üçün zəruriliyini, insan həyatının ilk və əsas şərti olduğunu, əmək fəaliyyətinin sosial məqsədini dərk etdirmək;*

– *əməyə və əmək adamlarına müsbət münasibət formalaşdırmaq;*

– *təhsilalanlarda biliyə, təhsilə marağı inkişaf etdirmək;*

– *təhsilalanlarda əməyə mənəvi tələbat yaratmaq;*

– *təhsilalanlarda yaradıcı əməyə və bilikləri tətbiq etməyə maraq yaratmaq;*

– *böyüyən nəsildə əməksevərlik, məsuliyyət, başlanılan işi sona çatdırma bilmək iradəsi, işgüzarlıq kimi keyfiyyətləri tərbiyə etmək;*

– *təhsilalanlarda müxtəlif əmək bacarıqları formalaşdırmaq, onları fiziki əmək mədəniyyəti ilə tanış etmək və s.*

Məktəbdə əmək tərbiyəsinin məzmunu geniş və rəngarəngdir. Bunlar bir sıra iqtisadi və sosial amillərlə, eyni zamanda məktəbin maddi-texniki imkanları ilə şərtlənir.

Məktəbdə əmək tərbiyəsinin məzmununu – **təlim əməyi, ictimai faydalı əmək, məhsuldar əmək** və s. təşkil edir.

Təlim əməyi öyrənənlərin dərslə bağlı əməyidir. K.D.Uşinskinin dediyi kimi, həm də ciddi əməkdir. Bu, əqli və fiziki əmək formasında həyata keçirilir. Bu əmək növü təhsilalanlarda iradə, dözümlü, çalışqanlıq kimi keyfiyyətləri tələb edir, əmək prosesinin düzgün təşkili və aparılması nəticəsində onlarda bu keyfiyyətlər tərbiyə olunur. Eyni zamanda əməyin bu növü əməyin digər növəri üçün də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Fiziki əmək məktəblilərdə bir çox mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlərin, (məsələn, kollektivçilik, qarşılıqlı yardım, başqalarına kömək etmək və s.) inkişafına da güclü təsir göstərir. Görkəmli pedaqoq V.A.Suxomlinski yazırdı: “Əqli qüvvələri və qabiliyyətləri inkişaf etdirən, insanı yaradıcılıq aləminə çıxardan işi tapmaq əqli tərbiyənin və əmək tərbiyəsinin əsas vəzifələrindən biridir və burada yalnız əqli tərbiyə və əmək tərbiyəsinə vəhdətdə həll edən zaman müvəffəqiyyət qazanmaq mümkündür” [4, s. 337].

İctimai faydalı əmək adından da göründüyü kimi, ümumxalq mənafeyinə xidmət edən və əvəzi gözlənilmədən aparılan əmək növüdür. Bu əməyə məktəbdə və evdə bir sıra işlərin aparılması daxildir. Məsələn, sinif otağının təmizlənməsi, güllərə və ağaclara qulluq, məktəbin həyət-yanı sahəsində abadlıq işlərinin aparılması və s. kimi işlər buna aiddir.

Məhsuldar əmək məktəblilərin maddi nemətlərin yaradılmasında iştirak etdikləri əməkdir. Bu əməkdə iştirak edərkən təhsilalanlarda əməyə maraq, tələbat, əmək bacarığı və vərdişləri yaranmaqla bərabər, onlarda peşə maraqları, ekoloji təfəkkür də inkişaf edir.

Qeyd edək ki, ötən illərdə məktəblərimizdə öyrənənlərin məhsuldar əməyə cəlb edilməsində

yaxşı təcrübə toplanılmışdır. Məktəblilər istehsalat briqadalarında əməklə məşğul olur, maddi istehsala öz töhfələrini verirdilər. Lakin son illər bu məsələ məktəblərin əmək tərbiyəsi sistemindən demək olar ki, çıxarılmışdır. Məktəbdə aparılan əmək tərbiyəsi üzrə işlər yalnız bu haqda aparılan söhbətlər və emalatxana əməyi ilə məhdudlaşdırılmışdır. Aydın məsələdir ki, yalnız söhbətlərlə və ya emalatxana əməyi ilə təhsil alanlarda əmək tərbiyəsini tam formalaşdırmaq o qədər də inandırıcı görünmür. Ona görə də müəllimlərin bir sıra tərbiyəvi iş formalarından və onların bu sahədəki imkanlarından geniş şəkildə istifadə etmələrinə mühüm zərurət vardır.

Təcrübə göstərir ki, məhsuldar əməyin düzgün təşkili, onun məktəblilərin yaş və fiziki qüvvələrinə münasib şəkildə aparılması, eyni zamanda tərbiyə ilə əlaqələndirilməsi onların tərbiyəsinə heç də az təsir göstərmir. Ona görə də müasir dövrdə məktəblərimizdə lazımi şəraitin yaradılması olduqca faydalı olardı. Bir şərtlə ki, düzgün təşkil olunsun və ona pedaqoji rəhbərlik tərəfindən nəzarət edilsin.

Məktəbdə təhsilənlərin əməyinin düzgün təşkili və aparılmasında aşağıdakı bir sıra şərtlərin nəzərə alınmasını vacib hesab etmək olar:

1. Şagirdlərin əməyinin təlim-tərbiyənin məqsədinə tabe edilməsi. Əmək tərbiyəvi məqsəd daşmalı və əməyin digər növləri ilə də əlaqələndirilməlidir. Məktəblilər əmək nəticəsində əldə etdikləri bilikləri tətbiq etməyi bacarmalıdırlar. Əmək tərbiyəsi elə təşkil edilməlidir ki, məktəblilər əməyin sosial əhəmiyyətini, cəmiyyətin əmək üzərində qurulduğunu, əməyin mənasını anlaya bilsinlər. Məktəblilərə dərk etdirmək lazımdır ki, "İnsan əməyi cəmiyyətin əsası, onun dayaqıdır. İnsan həyatı üçün zəruri olan bütün maddi və mənəvi nemətlər əməyin məhsuludur" [2, s. 342].

2. Əməyin məktəblilərin gücünə və yaşına müvafiq olması. Təcrübə təsdiq edir ki, bu şərtin gözlənilməməsi, əmək fəaliyyətinin əlverişli şəkildə təşkil edilməməsi məktəblilərdə əməyə mənfi münasibətin yaranmasına, özlərinə inanmamağa səbəb olur.

3. Əməyin tərbiyəvi istiqamətə yönəldilməsi.

Müəllim əmək prosesində məktəblilərdə əməksevərlik, işi sona çatdırmaq əzmi, iradəli olmaq, əməyin nəticəsindən zövq ala bilmək istəyini formalaşdırmağa çalışmalıdır. Görkəmli pedaqoq A.S.Makarenko yazırdı: "Ümumiyyətlə, əmək tərbiyə vasitəsi deyildir. Ancaq müəyyən şəkildə müəyyən məqsədlə təşkil olunmuş əmək, bütün tərbiyə prosesinin bir hissəsi olan əmək tərbiyə vasitəsi ola bilər" [3, s. 346].

4. Fərdi əməklə kollektiv əməyin əlaqələndirilməsi. Əmək tapşırıqlarının icrası zamanı ona nail olmaq lazımdır ki, kollektivin hər bir üzvü konkret bir tapşırıq alsın və özünün məsuliyyətini dərk etsin. Belə olduqda əməyin tərbiyəvi təsiri də özünü göstərmiş olur. V.A.Suxomlinski yazırdı ki, "Hər kəsə öz sevimli işində özünü tapmaqda, özünü göstərməkdə, zəruri bilik və bacarıqlara yiyələnməkdə, usta olmaqda kömək etmək lazımdır. Bu, fərdi yanaşmanın şəxsiyyət və kollektiv tərbiyəsinin alfa və omeqasıdır" [4, s. 348].

Bunlara əsaslanaraq onu demək olar ki, əmək tərbiyəsinin düzgün təşkili və ona münasib şəraitin yaradılması bu sahədə aparılan tərbiyə işinin müvəffəqiyyətini şərtləndirən başlıca amillərdəndir.

Nəticə. Məktəbdə təhsilənlərin əmək tərbiyəsinin düzgün təşkili və aparılması onlarda yaradıcı fəallığın, təşəbbüskarlığın, məsuliyyət hissinin, eyni zamanda bir sıra vətəndaşlıq keyfiyyətlərinin formalaşdırılmasında mühüm təsir imkanlarına malik olduğundan ona ciddi yanaşılmalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Hüquq ədəbiyyatı. Bakı, 2010.
2. Kazimov N.M. Məktəb pedaqogikası. Bakı, Cıraq, 2011.
3. Makarenko A.S. Əsərləri. V cild (rus dilində), Moskva, 1951.
4. Suxomlinski V.A. Vətəndaşın doğulması. Bakı, Maarif, 1975.
5. Uşinski K.D. Seçilmiş pedaqoji əsərləri. Bakı, 1953.

S.Jafarova

Content and purpose of labor education of pupils in school

Abstract

Labor education, which is one of the important components of educational work, occupies one of the important places in the system of educational work of the school. Its high results depend on the correct understanding of the purpose of labor education, the inculcation of its essence in students and the proper organization and conduct of work in this area.

The content of labor education of students includes a number of forms of labor. The work carried out on such types of work as educational work, socially useful work, productive labor should form a complex and lead to the formation of the right attitude to work, diligence and a number of skills and habits in students. The article clarifies these issues and reflects a number of conditions for the proper conduct of labor education of students.

С.Джафарова

Цель и содержание трудового воспитания учащихся в школе

Аннотация

Трудовое воспитание является одним из важных компонентов в системе воспитательной работы школ. Его высокие результаты зависят от правильного понимания целей, сущности и правильной организации, а также ведения работы трудового воспитания у школьников.

Содержание трудового воспитания школьников включает ряд форм труда. Работа, проводимая по таким видам работ, как учебный труд, общественно полезный труд, производительный труд, должна образовывать комплекс и приводить к формированию у учащихся правильного отношения к труду, трудолюбия и ряда умений и навыков. В статье разъясняются эти вопросы и отражается ряд условий правильного проведения трудового воспитания школьников.